

ГЕНОЦИД У XX ВИЈЕКУ НА ПРОСТОРУ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ ЗЕМАЉА

НАУЧНИК МЕЂУНАРОДНОГ РЕНОМЕА*

Наша данашња трибина посвећена је теми геноцида на нашим просторима у 20. вијеку. Наш гост је др Милан Булајић – уважени познавалац ове теме. Црногорска академија наука и умјетности је први пут домаћин и теми и аутору.

Дужност секретара Одјелења друштвених наука налаже ми да у кратким цртама представим нашег данашњег предавача. А онда да појасним зашто смо се определијели баш за ову тему на почетку ове године и овог вијека.

Др Милан Булајић је рођен у Вилусима код Никшића 26. 09. 1928. године. Рат је прекинуо његово редовно школовање, које је наставио након ослобођења 1945. године. Дипломирао је на Правном факултету 1951. а затим и на Вишој школи за новинарство и дипломатију 1952. године. У Београду је докторирао 1953. године на тему *Право народа на самоопредјељење*.

Затим је услиједила његова дипломатска и стручна каријера. Највише је радио у дипломатској служби у Вашингтону и Њујорку. Као *amicus curiae* учествовао је на суђењу нацистичком злочинцу Адолфу Ајхману у Јерусалиму 1961. године. Оснивач је и директор Музеја жртава геноцида од 1999. године.

Могао сам навести још пар биографских података. Од тога сам одустао из простог разлога што ми је аутор сугерирао да тај дио моје ријечи – ослоним на дугогодишње наше друговање. И заиста упознали смо се прије 30 година. Он је већ покривао високо мјесто у хи-

* Портрет др Милана Булајића поводом трибине ЦАНУ – Геноцид у XX вијеку с посебним освртом на простор југословенских земаља, одржане 10. 02. 2003. године.

јерархији СИП-а. Један од ријетких доктора наука у дипломатији – налазио се на мјесту које је почивало на високој стручности, али и на дипломатском дару. Управо тако се развијао у наредним десетљећима. Сријетали смо се отада углавном на научним задацима и скуповима. Посљедњи у том низу био је у Јерусалиму крајем прошле године. Тема скупа је била насловљена – *Јасеновац анатомија запуштених концологора, холокауст из перспективе XXI вијека* или како сам је ја преименовао – *Јасеновац у Јерусалиму*. М. Булајић је био *spiritus movens* и као такав *rara avis*. Као и до тада – бринуо је више од других како ће се завршити овај међународни скуп. И завршио се према његовом очекивању. Пуном задовољству није било краја. И то ће га држати све до сљедећег сличног скупа. Желио бих да ову трибину управо тако доживљава и доживи.

Лако је запазити да је у основи његовог научног интересовања – само једна тема – злочини, што га чине људи једни другима, односно злочин геноцида. На ту тему објавио је најзначајније књиге: 4 књиге *Усташки злочини геноцида и суђење Андрији Артуковћу* 1986. године (I-891; II-953; III-657; IV-693 страна), Београд 1989; *Јасеновачки мит Фрање Туђмана*, Београд 1992, 1995; *Скрнављење Јасеновца – Међународни статус*, Београд 1994; *Јасеновац: шта се догодило*, Вашингтон 1996; *Јасеновац – Усташки логор смрти – Српски мит?*, Београд 1999; *Јасеновац на суђењу – случај Динка Шакића*, Београд 2001; *Геноцид против православних Срба у Другом свјетском рату*, Београд 1991, 1995; *Улога Ватикана у Независној Држави Хрватској*, II тома, 1992; *Улога Ватикана у распаду Југословенске државе*, Београд 1994; *Распад југословенске државе 1991-1992 – Злочин против мира: Одговорност Ватикана и Њемачке*, Београд 1944, као и бројне друге које овдје не наводимо.

Управо је изашла из штампе и промовисана у Јерусалиму његова најновија књига преведена на енглески – *Јасеновац јеврејско-српски холокауст* (улога Ватикана у нацистичко-усташкој Хрватској 1941-1945) обима 650 страна.

Др М. Булајић посматра злочин историјски – зато проучава његову појаву, емпиријски – да би кроз мноштво података умањио субјективизам, филозофски – да би га сагледао са свим узроцима и посљедицама, правно – да би открио могуће пропусте формалног карактера, етички – да би указао да је у питању помрачени људски ум, који не припада народима, већ појединцима. Најзад посматра га практично и теоријски. Таквим приступом основној теми он до де-

таља разоткрива усташки злочин геноцида 1941-1945. године. Али његова елаборација се ту не зауставља – нити у хронолошком, ниту тематском смислу. Она је тако стручно изведена да покрива сваку другу конкретну ситуацију – која се десила било гдје, или би се могла десити опет – било кад и било гдје. То могу да раде само велики познаваоци одређене теме истраживања, велики мислиоци и велики мајстори ријечи и лијепог казивања. И о ружним и тужним темама – он пише на начин који плијени читаоца. Због свега реченог – он се и могао појавити као уважени пријатељ суда – на суђењу вијека – злогласном нацистичком зликовцу Адолфу Ајхману 1961. И послије овог историјског суђења позиван је да говори о овој теми на најважнијим трибинама широм свијета. Тражило се и тражи његово мишљење и његов суд. И поштује како од оних који се саглашавају, тако и од оних који га оспоравају.

Тема данашње трибине управо је из саме сржи његовог научног истраживања. Као историчар по струци запажам да се при разматрању злочина и посебно геноцида кроз историју отвара питање: да ли је зло урођено човјеку или се оно стиче.

Први злочин је учинио по Библији, Авел – када је убио Каина. Познат је случај везан за историју старе Троје и истребљења њеног становништва. Врхунац републиканског Рима био је, такође, геноцидан. До нас су допрле ријечи које је тако упорно изговарао римски војсковођа: *Уосталом, сматрам да Картагину треба разорити*. Понављао их је у свакој прилици – било да је тема рат или нека друга, која нема везе са ратом. И заиста стару Картагину су преорали римски војници а становнике овога древнога града су поубијали и продали као робове.

Вјерски ратови у средњем вијеку су, такође, у основи геноцидни. Инквизиција је уништавала на најсуровији начин на десетине хиљада недужних људи. Како идемо ка нашој цивилизацији број тако убијених људи се умножавао геометријском прогресијом.

Геноцид је, на жалост, обиљежио и новије вријеме. Геноцидом је обиљежен и наш – XX вијек. Најстрашнијим од свих геноцида. Њемачки нацисти су га припремали дуго и систематски. На удару су били прво комунисти и сви демократски предриједени слојеви друштва који су пружали отпор такозваном „новом” поретку, а нарочито – расно дискриминисани народи, у првом реду Јевреји, Срби, Роми. Они су били стављени ван закона и били су изложени систематском физичком уништењу. У вријеме добро организованих

рација и других препада, људи су били убијани на лицу мјеста или одвођени у затворе и логоре – гдје их је чекала иста судбина.

Европа из времена Хитлера имала је позната људска мучилишта Дахау, Матхаузен, Аушвиц. Али по параноичности злочина Јасеновац је био изнад њих. Он је трагични израз усташког геноцида у рату 1941-1945. године. Један од најпознатијих зликоваца Макс Лубурић хвалио се да су само у 1942. години усташе „овдје у Јасеновцу поклали више људи, него Османлијско царство – за цијело вријеме своје владавине у Европи”.

Утисак је да се усташки злочин геноцида – поистовјеђивао са хрватским народом. Тај осјећај су наметнули они који су хтјели да разводне одговорност за усташки злочин у II свјетском рату, у смислу ако смо сви криви – онда нико није крив. Сталне импулсе усташком геноциду давао је Ватикан настојећи да од Хрватске створи искључиво послушну католичку државу. Слиједила су упутства: „Вјера која нас је дијелила од Срба – нестаје. Ње више нема. У школама их уче да смо ми и Срби – један народ. Они се међусобно жене. Разлике се губе – нестају. Срби и Хрвати ће се стопити, претвориће се у један народ”.

Када су усташе 1941. године кренуле у крвави поход противу Срба имали су у виду идеологију која је Србе квалификовала као људе „замусане главе и дроњавае обуће”, „накота за сјекиру”, народа који је по Хрватској ширио „смрад своје расе”. Срби, по овима, нису ни Словени. И касније су људи истог помраченог разума и искривљене свијести снабдијевали мас-медије истим оцјенама и квалификацијама. И опет су то радиле уз обилату помоћ Ватикана. Ватикан је посљедњи признао Југославију као нову државу 1918. али је зато први признао Хитлера и касније сецесију Хрватске и Словеније у рату 1991-1995. године.

Ријеч је, дакле, о злочину и поврату, како би правници рекли. Уствари ријеч је о континуитету геноцида који се храни сам собом и јача властитом употребом.

Остаје ми на крају да позовем нашег госта и да му препустим трибину, вама да га поздравите и пажљиво саслушате а њему да нам се – са *трибине ЦАНУ* – по први пут обрати са темом у којој је одавно врло суверен, о којој је писао и размишљао читавог живота и говорио на трибинама широм свијета. И био увијек и свуда – уважени и драги гост.